

KYBERŠIKANA JAKO JEDNA Z FOREM SOCIÁLNĚPATOLOGICKÝCH JEVŮ

Cyberbullying as a form of sociopathic phenomena

Veronika Králová

Univerzita Pardubice, Fakulta zdravotnických studií, Pardubice

Summary

The aim of this paper is to spread the problems of cyberbullying into general awareness and to draw attention to danger associated with it. Nowadays, cyberbullying is due to rapid development of communication and information technologies very current topic. In the article the term is defined and the problem of this phenomenon is established. According to research on the territory of the Czech Republic more than half of primary and secondary school pupils met cyberbullying, which is really alarming figure. The comparison with the situation in the United States of America is also interesting.

Unlike traditional bullying, cyberbullying acquires further marks typical for cyberspace, as e.g. anonymity, unlimited audience, independence of time and place, independence of physical and social character of the attacker or the victim. Cyberbullying can be responsible for the consequences as psychic problems that can even result in suicide as it is reported in several cases from the Czech Republic and from abroad. One of the most important tools to suppress the incidence of cyberbullying is prevention. Therefore, the Ministry of Education, Youth and Sports published methodological directions which should restrict the problems of cyberbullying and possibly help with the solution. Unfortunately, legislative measures against cyberbullying are still only indirect.

Key words: *cyberbullying – prevention – information and communication technologies – internet – anonymity*

Souhrn

Cílem tohoto příspěvku je rozšířit problematiku kyberšikany do všeobecného povědomí a upozornit tak na nebezpečí, která jsou s ní spojena. Kyberšikana je v současné době s ohledem na rychlý rozvoj komunikačních a informačních technologií velmi aktuálním tématem. V článku je definován pojem a nastolena problematika tohoto fenoménu. Dle výzkumů se na území České republiky s kyberšikanou setkala více než polovina žáků základních a středních škol, což je skutečně alarmující údaj. Zajímavé je i srovnání se situací ve Spojených státech amerických.

Na rozdíl od klasické šikany získává kyberšikana další znaky typické pro kyberprostor, jako jsou například anonymita, neomezené publikum, nezávislost na čase a místě a nezávislost na fyzické a sociální povaze útočníka či oběti. Následky, které může mít kyberšikana na svědomí, jsou psychické problémy, jež mohou vyústit až v sebevraždu, jak je uvedeno v několika kauzách z České republiky i ze zahraničí. Jedním z nejdůležitějších nástrojů k potlačení výskytu kyberšikany je prevence. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy vydalo za tímto účelem metodický pokyn, který by měl problém kyberšikany omezit a případně pomoci při jeho řešení. Legislativní opatření proti kyberšikaně jsou zatím bohužel jen nepřímá.

Klíčová slova: *kyberšikana – prevence – informační a komunikační technologie – internet – anonymita*

Submitted: 2013-08-28 • Accepted: 2013-11-07 • Published online: 2013-12-20

PREVENČE ÚRAZŮ, OTRAV A NÁSILÍ: 9/2: 190–195 • ISSN 1801-0261 (Print) • ISSN 1804-7858 (Online)

ÚVOD

Kyberšikana neboli kybernetická šikana či počítačová šikana (anglicky cyberbullying) je druh šikany, která využívá komunikační a informační technologie sloužící k úmyslnému ubližování druhým. Mezi informační a komunikační technologie řadíme internet (e-mail, sociální sítě, instant messaging, chat, blogy, webové stránky apod.) a mobilní telefony (textové zprávy, MMS, videozáznamy).

V literatuře se setkáváme s několika definicemi. Není úplně jisté, zdali byl výraz „kyberšikana“ poprvé vytvořen kanadským politikem Billem Belseyem nebo americkou právníčkou Nancy Willard. Belsey definoval kyberšikanu následovně: „Kyberšikana znamená použití informačních a komunikačních technologií jako jsou e-mail, mobilní telefon a pager, instant messaging a hanlivé osobní webové stránky pro podporu úmyslného, opakovaného a nepřátelského chování jedince či skupiny za účelem ublížení druhým“ (Shariff, 2008).

Ačkoli kyberšikana sdílí určité společné prvky s tradiční šikanou, reprezentuje jakýsi unikátní fenomén, kterému se až před nedávnem začala věnovat pozornost jak v populárním tisku, tak v akademických kruzích (Kowalski et al., 2008).

V současné době jsme v počáteční fázi zkoumání kyberšikany. Mnoho zemí si teprve nedávno uvědomilo, že něco takového jako kyberšikana vůbec existuje. Některé z nich až nyní začínají rozeznávat obrovský potenciál komunikace a vůbec vyjadřování se online, které může mít negativní vliv na učení a sociální vývoj dětí a mladistvých (Shariff, 2009).

S postupným rozvojem komunikačních a informačních technologií se i v České republice objevuje čím dál více případů kyberšikany. Tradiční šikana tím dostala nový rozměr. Na rozdíl od tradiční šikany nabízí kyberšikana útočníkům nejenom jiné nástroje, ale celý proces šikanování je jiný. Každý z nás využívá denně moderní komunikační a informační technologie a z těchto důvodů se i jejich zneužívání stalo leckdy krutou realitou. Kyberšikana se netýká pouze dětí a mládeže, ale jsou známy případy, kdy oběťmi kyberšikany byli dospělí jedinci, potažmo pedagogové na základních školách.

Rozlišit jednotlivé formy kyberšikany je obtížné. U autorů panuje nejednotnost již v tom, jak k této klasifikaci přistupují. Někteří pod pojmem kyberšikana zahrnují obecně všechny projevy kybernetické kriminality včetně násilí páchaného na dětech a mladistvých, jiní rozlišují formy podle používaných (resp. zneužívaných) prostředků. Jednotlivé členění forem kyberšikany podle prostředků se jeví jako stále složitější, neboť s rozvojem technologií

bývají častěji vzájemně propojeny (Vašutová a kol., 2010).

Současný stav

Dle výzkumu, který se konal v roce 2011, se s některou z forem či projevů kyberšikany setkala 56,53 % českých dětí. Výzkum byl realizován v rámci projektu E-Bezpečí. Základní vzorek byl tvořen uživateli internetu a mobilních telefonů z řad žáků základních a středních škol v celé České republice. Do výzkumu se zapojilo 10 700 respondentů ve věku 11–17 let. Mezi nejčastější formy kyberšikany, jež děti zažívají, patří ubližování v podobě ponižování, urážení a ztrapňování (verbální agrese) (Kopecký et al., 2012).

Jeden z nejrozsáhlejších výzkumů uskutečněný v České republice společně zrealizovaly společnosti Seznam.cz a Centrum prevence rizikové virtuální komunikace Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Tento výzkum nese název Výzkum rizikového chování českých dětí v prostředí internetu 2013 a zúčastnilo se ho více než 21 000 respondentů ve věku 11–17 let. Tento výzkum ukazuje, že téměř 51 % dětí do 18 let má zkušenost s nějakou z forem kyberšikany. K nejčastějším formám kyberšikany, se kterými se dotazované děti setkaly, patří verbální útoky (33 %), obtěžování za pomoci prozvánění (24 %) a vyhrožování či zastrahování (17 %). Mezi jevy, které mají oproti výzkumu z roku 2012 rostoucí tendenci, patří nejčastěji vydírání a krádež identity. Ale i k těmto formám šikany potřebujete útočníky. Samy děti se ve výzkumu přiznávaly k tomu, že jsou mnohdy účastníky kyberšikany vůči jiným dětem. Přiznaly se, že se nejčastěji uchylují k verbálním útokům (11 %) a obtěžování prozváněním (6 %) (S kyberšikanou má zkušenost..., 2013).

Ve srovnání s výzkumy provedenými v USA, kde se problémem kyberšikany zabývají déle než v ČR, jsou výsledky českých výzkumů dosti odlišné. V roce 2007 byl v USA uskutečněn velmi precizní výzkum, dle kterého bylo v průběhu celého života kyberšikanováno 17 % žáků a studentů a stejné procento respondentů uvedlo, že kyberšikanovalo druhé. Obojí uvedlo 12 %. Obtěžování přes e-mail, instant messaging (ICQ, Skype), MySpace, chat a podobně uvedlo téměř 43 % žáků a studentů. Co se týká rozvoje kyberšikany, od roku 2000 do roku 2008 se množství obětí v průměru téměř zdvojnásobilo, a to z 16 % na 30 %, množství útočníků z necelých 10 % na 19 % (Hinduja, Patchin, 2009).

V roce 2010 byl proveden další výzkum, do kterého se zapojilo 4 441 žáků a studentů mezi 10 a 18 lety. Z nich bylo 21 % v průběhu života kyber-

šikanováno. Výzkum uvádí jako nejčastější formu kyberšikany nepříjemné komentáře (14 %) a šíření pomluv online (13 %). Třetí nejrozšířenější formou bylo obtěžování prostřednictvím SMS zpráv (8 %). Z výzkumu dále vyplynulo, že 19 % respondentů kyberšikanovalo druhé. Nejčastějším způsobem kyberšikanování bylo přidávání hanlivých komentářů (9 %) následované šířením pomluv po internetu (7 %) (Patchin, 2013).

Charakteristické znaky a rozdíly mezi tradiční šikanou a kyberšikanou

Rozdílů mezi tradiční šikanou uskutečněnou „face to face“ a kyberšikanou je několik, avšak cílem obou je někoho poškodit či někomu ublížit. Elektronická média už ze své podstaty umožňují tradičním způsobům šikany přibrat další charakteristické znaky, které jsou pro virtuální svět typické.

Typickými znaky kyberšikany jsou:

1. Proměna profilu agresora i útočníka

U tradiční šikany se agresor vyznačuje spíše fyzickou silou, kdežto u kyberšikany na fyzické síle nezáleží. Stejně tak nezáleží na věku, pohlaví či sociálním postavení jak agresora, tak oběti. Pro agresora je potřebné, aby měl znalosti v oblasti informačních a komunikačních technologií. V online prostředí se i tzv. neprůbojný člověk může kdykoli připojit k určité skupině, která někoho kyberšikanuje, může např. nelichotivé videozáznamy a pomlouvačné texty rozšiřovat dále. Oběťmi se mohou stát především ti, kteří bezmyšlenkovitě využívají sociální sítě a vkládají tam své osobní údaje, fotografie, myšlenky apod.

Agresori, pokud nevidí svou oběť, ztrácejí zábrany a dochází u nich k tzv. disinhibičnímu efektu. Dá se předpokládat, že oběti kyberšikany jsou pravděpodobně méně obratné v používání informačních a komunikačních technologií, neboť se obvykle chovají v digitálním světě nezodpovědně až rizikově (Vašutová a kol., 2010).

2. Anonymita

Pachatel v případě kyberšikany může zůstat zcela v anonymitě, i když se může vyskytovat v reálném životě v bezprostřední blízkosti oběti. Využívá skrytých čísel, falešných identit na sociálních sítích, různých nicků na blozích a oběť se nedozví, kdo ji šikanuje.

Jak uvádí Shariff (2008), anonymní prostředí internetu je v prvé řadě atraktivní pro mladé lidi, hlavně pokud se jedná o spojitost se školou, pro-

tože jim umožňuje vybírat si za cíl spolužáky nebo učitele, aniž by bylo možné je nějakým způsobem dohledat (pokud nepoužívají sociální sítě, kde je mnohem snadnější identifikovat ty, co posílají komentáře).

3. Neomezené publikum

Další rozdíl mezi tradiční šikanou a kyberšikanou je ten, že se jí může účastnit prakticky neomezené množství dalších uživatelů internetu. Žáci, kteří by ve škole spolužáka nešikanovali, se mohou ve zdánlivě bezpečném prostředí internetu připojit k útočníkovi bez strachu z trestu. Pokud se například hanlivé video dostatečně rozšíří, jeho další šíření je prakticky nezastavitelné a oběť je vystavena posměchu stovek a tisíců neznámých lidí (viz kazuistika „Star Wars Kid“ na str. 193).

4. Stálost

Před projevy kyberšikany se dá jen těžko schovat. V dnešní době potřebuje telefon a internet skoro každý z nás, ať už k učení, práci nebo zábavě. I když se oběť rozhodne ignorovat SMS zprávy či zprávy na chatu, její problém to nevyřeší. Když totiž telefon a počítač opět zapne, zprávy na ni neustále čekají. Kyberšikana probíhá i za zády samotné oběti, na sociální síti například někdo nahraje její upravenou fotografii a než si toho oběť všimne, fotografii mohou zhlédnout desítky lidí. I když se nějakým způsobem podaří fotografii odstranit, už ji může mít ve svém počítači staženo mnoho dalších uživatelů připravených ji dále šířit.

5. Čas a místo

Kyberšikana se děje v jakoukoli denní či noční hodinu a jako tradiční šikana se neomezuje pouze na školská zařízení nebo jejich blízká okolí, ale přenáší se i do soukromí a domova oběti. Jak již bylo napsáno, v dnešní době má již skoro každé dítě mobilní telefon s přístupem na internet, který nosí stále u sebe, a tudíž jej může útočník kyberšikanovat kdykoli a kdekoli. Z těchto důvodů přestal být domov pro oběti útočištěm, tak jako je tomu u tradiční šikany.

Kazuistiky

Třináctiletý chlapec jedné ze základních škol u Moravské Třebové se stal cílem verbálních a fyzických útoků svých čtyř spolužáků, kdy chlapec byl napadán nejen ve škole, ale i mimo ni. Agresori jej škrtili, bili a kopali po celém těle. Vše vyvrcholilo tím, že chlapce ve třídě připoutali izolační páskou k židli, pak povalili na zem, kde naznačovali, že mu šláp-

nou na hlavu. Scény si útočníci nahrávali na mobilní telefon. Případ byl odložen kvůli nízkému věku útočníků (Školáci šikanovali spolužáka..., 2008).

Agresivní dívka šikanovala svou mladší spolužačku nadáváním a fackami před celou třídou, někteří spolužáci si scénu nahrávali na telefon a video pak umístili na internet. Tomu musela v listopadu 2012 čelit dvanáctiletá dívka ze základní školy v Plané na Tachovsku. Agresivní šikolačka se ke všemu doznala. Dle výpovědi svou oběť nejprve zahrnula sprškou vulgárních slov, pak ji za hecování a smích ostatních spolužáků začala fackovat, dokud nezůstala ležet na zemi. Poškozená dívka se psychicky zhroutila a musela navštěvovat odborného lékaře. Agresorka dodnes nebyla potrestána (Tvrdá šikana školačky..., 2012).

Jedním z veřejnosti nejznámějších a na internetu snad vůbec nejrozšířenější případ kyberšikany je tzv. kauza „Star Wars Kid“ začínající v roce 2003, kdy teenagerovi jménem Ghyslain Raza ukradli dva spolužáci nahrávku, na které imitoval jednu z postav ze Star Wars s golfovou holí místo světelného meče. Video nahráli na internet a během několika málo týdnů dosáhla webová stránka, na které bylo video uloženo, neuvěřitelných 15 milionů návštěv a video se rozléto po internetu v několika stech kopiích a upravených variacích. Ghyslaina znal každý a každý se mu vysmíval. Kvůli této kauze se musela jeho rodina přestěhovat, on sám utrpěl těžkou psychickou újmu a musel se dlouhodobě léčit. Matka vysoudila na rodinách chlapců, kteří nahrávku ukradli, zhruba 360 000 dolarů. V této chvíli má jedno ze „Star Wars Kid“ videí na serveru YouTube.com více než 28 milionů zhlédnutí (Krejčí, 2010).

Jeden z nejznámějších a nejtragičtějších zahraničních případů se udál v polském Gdaňsku. Anna Halmanová, 14letá žákyně gymnázia, spáchala sebevraždu poté, co se za přihlížení celé své třídy stala terčem sexuální šikany a kyberšikany ze strany pěti spolužáků. Čtyři z nich z ní strhávali oblečení, osahávali ji a předstírali, že ji znásilňují. Prosila je, aby ji nechali. Pátý ze spolužáků nahrál většinu na mobilní telefon a oznámil, že natočený materiál umístí na internet, aby si jej mohli všichni prohlédnout. Následující den se Anna oběsila na švihadle (Anna Halman, 2013).

ZÁVĚR

Důležité je kyberšikanu včas odhalit a zasáhnout. Prevence je důležitá jak ze strany škol a školských zařízení, tak i ze strany rodičů. V případě výskytu kyberšikany je důležitá spolupráce s orgány so-

ciálně-právní ochrany dětí, Policíí ČR, pedagogicko-psychologickými poradnami a dalšími neziskovými institucemi, které se touto problematikou zabývají. V České republice se této problematice věnuje v rozsáhlé formě např. projekt E-Bezpečí. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) vydalo Metodický pokyn k řešení šikanovalí ve školách a školských zařízeních, který se zabývá nejenom řešením tradiční šikany, ale jeho obsahem je také řešení kyberšikany. Na webových stránkách MŠMT je také k dispozici Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních, které se podrobně zabývá jednotlivými projevy rizikového chování. Jeho součástí je praktický návod pro školy „Co dělat když“, který obsahuje detailní doporučení, jak se zachovat při výskytu určitého rizikového chování ve školách. Přílohou je i samostatný materiál zabývající se pouze kyberšikanou. V roce 2012 neziskové nevládní sdružení Národní centrum bezpečnějšího internetu vydalo Metodický materiál pro pedagogické pracovníky zaměřený přímo na řešení kyberšikany ve školním prostředí. Zde se pedagogové dozvědí nejenom základní informace o kyberšikaně, ale také jak přesně postupovat v případě, pokud se kyberšikana ve škole vyskytne.

Škola musí být formálním a neformálním centrem nespécifické prevence. Formální stránka se skládá z několika oblastí, např. škola musí úspěšně a aktivně zvládat komunikaci v případech již vzniklých anebo i potencionálně vznikajících výchovných problémů. Měla by být iniciátorem a realizátorem preventivních programů. Škola by měla svým pedagogům pomáhat získat také vzdělání a připravovat jim takové podmínky, aby byli schopni se sami angažovat v prevenci sociálních patologií (Orieščíková, 2013).

Ne vždy však musí být např. zveřejňování fotografií bráno jako útok proti jedinci, avšak důsledky to může mít stejně závažné jako při úmyslném jednání. Mnoho dětí a mladistvých si neuvědomuje, že jejich jednání může být klasifikováno jako kyberšikana.

Dle Kamila Kopeckého je kyberšikana v současnosti součástí dospívání téměř poloviny českých dětí. Většina případů kyberšikany však nevznikla se záměrem skutečně ublížit jinému dítěti, ale jako snaha o vtip, který přesáhl hranice a změnil se v prostředek skutečného psychického útoku (Eckertová, Dočekal, 2013).

Kyberšikana, ačkoli není trestným činem, může naplnit i skutkovou podstatu trestného činu jako např. porušení tajemství dopravovaných zpráv,

porušení tajemství listin a jiných dokumentů uchovávaných v soukromí, pomluva, poškození cizích práv, nebezpečné vyhrožování, neoprávněný přístup k počítačovému systému a nosiči informací, opatření a přechovávání přístupového zařízení a hesla k počítačovému systému a jiných takových dat, vydírání, poškození cizí věci, účast na sebevraždě atd. dle zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, v platném znění.

Další legislativní východiska, která s kyberšikanou a jejím řešením souvisejí (Kopecký, Krejčí, 2010; Vašutová a kol., 2010):

- zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, v platném znění: ochrana osobnosti, neoprávněné použití názvu právnické osoby, odpovědnost za škodu způsobenou úmyslným jednáním proti dobrým mravům;
- zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, v platném znění: § 10, § 44 odst. 2 písm. c) a § 44a, odst. 3;
- zákon č. 127/2005 Sb., o elektronických komunikacích, v platném znění: identifikace zlomyslných nebo obtěžujících volání, zneužití elektronické adresy odesílatele.

LITERATURA

1. Anna Halman (2013). [online]. [cit. 2013-08-15]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Anna_Halman
2. Eckertová L, Dočekal D (2013). Bezpečnost dětí na internetu. Rádce zodpovědného rodiče. Brno: Computer Press. ISBN 978-80-251-3804-5.
3. Hinduja S, Patchin, JW (2009). Bullying Beyond the Schoolyard. Preventing and Responding to Cyberbullying. California: Corwin Press. ISBN 978-1-4129-6689-4.
4. Kopecký K, Krejčí V (2010). Rizika virtuální komunikace (příručka pro učitele a rodiče). [online]. Olomouc: NET UNIVERSITY, s. r. o. ISBN 978-80-254-7866-0 [cit. 2013-08-14]. Dostupné z: <http://www.e-nebezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/materialy-pro-studium-studie-atd?download=10%3Abrozura>
5. Kopecký K, Sztokowski R, Krejčí V (2012). Nebezpečí internetové komunikace III. [online]. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-3088-1. [cit. 2013-08-14]. Dostupné z: http://www.e-bezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/doc_download/39-nebezpei-internetove-komunikace-3-2011-2012
6. Kowalski RM, Limber S, Agatson PW (2008). Cyber Bullying. Bullying in the Digital Age. UK: Blackwell Publishing. ISBN 978-1-4051-5992-0.
7. Krejčí V (2010). Kyberšikana. Kybernetická šikana. [online] [cit. 2013-08-15]. ISBN 978-80-254-7791-5. Dostupné z: <http://www.e-nebezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/materialy-pro-studium-studie-atd?download=14%3Akybersikana-studie>
8. Oriščiková H (2013). Šikana v speciálních základních školách. Prevence úrazů, otrav a násilí. 9/1: 15–27. ISSN 1804-7858.
9. Patchin JW (2013). 2010. [online] [cit. 2013-11-04]. Dostupné z: <http://cyberbullying.us/2010-data/>
10. Shariff S (2008). Cyber-Bullying: Issues and solutions for the school, the classroom and the home. New York: Routledge. ISBN 978-0-415-42491-2.
11. Shariff S (2009). Confronting Cyber-Bullying. What Schools Need to Know to Control Misconduct and Avoid Legal Consequences. New York: Cambridge University Press. ISBN 978-0-521-70079-5.
12. S kyberšikanou má zkušenost více jak 51 % dětí (2013). [online] [cit. 2013-08-15]. Dostupné z: <http://e-bezpeci.cz/index.php/veda-a-vyzkum/700-s-kybersikanou-ma-zkusenost-vice-jak-51-procent-deti>
13. Školáci šikanovali spolužáka, natáčeli si to na mobil (2008). [online] [cit. 2013-08-12]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/skolaci-sikanovali-spoluzaka-nataceli-si-to-na-mobil-f98-/domaci.aspx?c=A080319_154522_domaci_ban
14. Tvrdá šikana školačky z Tachovska zůstane bez trestu (2012). [online] [cit. 2013-08-12]. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/krimi/281731-tvrda-sikana-skolacky-z-tachovska-zustane-bez-trestu.html>
15. Vašutová M a kol. (2010). Proměny šikany ve světě nových médií. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě. ISBN 978-80-7368-858-5.
16. Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, v platném znění (1964). [online] [cit. 2013-08-14]. In: Sběrka zákonů České republiky, částka 19, s. 201–248. Dostupné z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=1257>
17. Zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, v platném znění (2000). [online] [cit. 2013-08-14]. In: Sběrka zákonů České republiky, částka 32, s. 1521–1532. Dostupné z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=3420>

18. Zákon č. 127/2005 Sb., o elektronických komunikacích, v platném znění (2005). [online] [cit. 2013-08-14]. In: Sbírka zákonů České republiky, částka 43, s. 1330–1404. Dostupné z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4641>
19. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, v platném znění (2009). [online] [cit. 2013-08-14]. In: Sbírka zákonů České republiky, částka 11, s. 354–461. Dostupné z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=5405>

✉ **Kontakt:**

Mgr. Veronika Królová, Malšské údolí 664, 382 41 Kaplice

E-mail: veronikakrolova@centrum.cz